

М. З. Масик-Бєсова,
к. держ. упр., учений секретар,
Таврійський національний університету імені В. І. Вернадського
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6935-6695>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.6.375

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ТЕРИТОРІЇ АНЕКСОВАНОГО КРИМУ В ПЕРІОД ДЕОКУПАЦІЇ

М. Masyk-Biesova,
PhD in Public Administration, Academic Secretary, V. I. Vernadsky Taurida national university

DIRECTIONS FOR ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE TERRITORY
OF ANNEXED CRIMEA DURING THE PERIOD OF DE-OCCUPATION

Деокупація та подальша реінтеграція анексованого Криму виступає головним пріоритетним питанням державної політики України. Однак повернення територій передбачає не тільки відновлення державного суверенітету, але є суттєвим викликом стосовно протидії наслідків тривалої окупації, пов'язаних з екологічною деградацією, милітаризацією, економічним занепадом та соціальною напруженістю. Концептуальні основи сталого розвитку, які ґрунтуються на рівновазі економічних, екологічних та соціальних інтересів, мають стати основою для стратегії відновлення Криму в період деокупації.

В статті з'ясовано, що сталий розвиток деокупованого Криму — це стратегічна модель відновлення півострова, в основі якої лежить баланс між економічним зростанням, екологічною безпекою та соціальною справедливістю. Вона вимагає переходу від милітаризованої економіки до "зеленої" енергетики, інноваційного туризму та когнітивної реінтеграції населення в європейський простір. Наведено напрямки забезпечення сталого розвитку на території анексованого Криму в період деокупації. Визначено, що реалізація даних напрямів потребує залучення значних інвестицій, зокрема у "зелене" відновлення Криму. Наведено головні напрями стимулювання інвестицій, що дасть можливість не тільки відновити екосистему, але й інтегрувати півострів у глобальні ланцюги доданої вартості відповідно до Європейського зеленого курсу.

The de-occupation and subsequent reintegration of the annexed Crimea is the main priority issue of the state policy of Ukraine. However, the return of the territories involves not only the restoration of state sovereignty, but is a significant challenge in terms of counteracting the consequences of the long-term occupation, associated with environmental degradation, militarization, economic decline and social tension. The conceptual foundations of sustainable development, which are based on the balance of economic, environmental and social interests, should become the basis for the strategy for the restoration of Crimea during the period of de-occupation. The article clarifies that the sustainable development of the de-occupied Crimea is a strategic model for the restoration of

the peninsula, which is based on the balance between economic growth, environmental security and social justice. It requires a transition from a militarized economy to "green" energy, innovative tourism and cognitive reintegration of the population into the European space. The directions for ensuring sustainable development in the territory of the annexed Crimea during the period of de-occupation are given. These directions reflect a comprehensive approach to the restoration of the Crimean peninsula, where any direction is complementary.

It is determined that the implementation of these directions requires significant investment, in particular in the "green" restoration of Crimea. The main directions of investment stimulation are given, which will make it possible not only to restore the ecosystem, but also to integrate the peninsula into global value chains in accordance with the European Green Deal. It is established that ensuring sustainable development of the deoccupied Crimea is based on a concept that requires the demilitarization of the economic complex and the implementation of an ecocentric economic policy, which will ensure equal rights and opportunities for all segments of the population through mechanisms of social inclusion. The analysis of the above directions allows us to note that sustainable development of the deoccupied Crimea is possible only under the condition of a comprehensive transformation of all spheres of life of the peninsula. The implementation of such a strategy will make it possible not only to restore ecological balance and water security, but also to ensure radical cognitive social reintegration through involvement in the latest European socio-economic processes.

Ключові слова: деокупація, анексований Крим, реінтеграція анексованого Криму, сталий розвиток, напрями забезпечення сталого розвитку.

Key words: de-occupation, annexed Crimea, reintegration of annexed Crimea, sustainable development, directions for ensuring sustainable development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Процес майбутньої деокупації та реінтеграції Криму слід вважати небаченим за своєю складністю завданням у новітній історії нашої держави та міжнародному праві. Протягом тривалого періоду окупації Кримський півострів пережив докорінні зміни, які прямо суперечать концептуальним засадам сталого розвитку. Так, слід вважати, що даний регіон став своєрідним військовим плацдармом, що зумовило зміни в економічній структурі, вичерпання природно-ресурсного потенціалу та порушення екологічної рівноваги. Найбільш гостро постає проблема, пов'язана з орієнтацією традиційних моделей відновлення територій на відновлення інфраструктури, що є недостатнім в контексті Кримського півострова. Відновлення державного суверенітету над територією Криму здійснюватиметься на тлі глобального потепління, енергетичного переходу та потреби в імplementації міжнародних стандартів. Тому, виникає гостра необхідність у формулюванні стратегічних напрямів, які сприятимуть не тільки відновленню втраченого потенціалу, але й забезпеченню сталого розвитку регіону.

Актуальним завданням сьогодення зостається вирішення низки критичних суперечностей. Передусім, це антропогенний тиск на екологічну систему Криму внаслідок надмірного розширення військової інфраструктури та неконтрольованої експлуатації підземних вод. Наступним пріоритетом постає системна трансформація економічної моделі регіону, яка криється у переході самодостатню

економічну модель, що базується на високотехнологічних інноваціях та "зеленій" енергетиці. Третім критичним аспектом є соціально-демографічна трансформація, пов'язана з цілеспрямованою політикою держави-агресора стосовно зміни складу населення. Відтак, забезпечення сталого розвитку на території анексованого Криму в період деокупації слід вважати не тільки питанням національної безпеки, але й визначальною умовою повноцінного залучення регіону до спільного європейського ринку та його стандартів життя. Потреба у розробці конкретних напрямів таких змін визначає актуальність даного дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дану проблематику досліджували такі науковці як О. Василюк, Є. Красников, О. Янін та інші. Попри значний масив напрацювань, на сьогоднішній день досі зостається необхідність у більш всебічному науковому визначенні практичних напрямів переходу Криму до моделі сталого розвитку в період деокупації.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою даної статті є визначення напрямів забезпечення сталого розвитку на території анексованого Криму в період деокупації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У контексті сучасної розбудови української державності консолідація територіального простору постає фун-

даментальним викликом, зумовленим збройною агресією та протиправною анексією українських земель. Через це розкриття конституційно-правового статусу Автономної Республіки Крим в якості особливої територіальної одиниці зостається однією з найбільш спірних та складних проблем сучасності. Водночас варто не забувати, що процес утвердження статусу АР Крим в якості територіальної автономії розвивався в умовах високої політичної турбулентності та безперервного пошуку компромісів в законодавчій площині. В цілому на думку науковців, чинна конституційна модель статусу АР Крим у межах унітарного устрою України не змогла забезпечити всебічне вирішення питань стосовно сутності та обсягу повноважень даної автономії.

Протягом періоду анексії Криму відбулося забруднення довкілля та виснаження природних ресурсів, що створюють загрози для життя та здоров'я кримчан, призводять до падіння рівня життя та порушення екологічних прав людини. Деякі дії могли свідчити про умисне руйнування природи, деякі є результатом недалекоглядності та недбалості окупаційної влади. Наприклад, аварія на ПрАТ "Кримський титан" стала результатом недбалого ставлення до ставка — кислотонакопичувача, який потребує постійного обводнення. Його пересихання призвело до розвіювання вітром сірчистого ангідриду, що знищує рослинність, руйнує різні матеріали, пошкоджує дихальні шляхи та викликає різноманітні захворювання. В різній мірі вплив поширився на відстань до 130 км та охопив колосальні території, в тому числі вразивши території Криму, що охороняються законодавством України або на міжнародному рівні. Зокрема, йдеться і про біосферний заповідник "Асканія-Нова", що знаходиться під охороною ЮНЕСКО. В зоні ураження також знаходиться 100% водно-болотних угідь Сивашу, що є одним з основних місць зимівлі водно-болотних та навколоводних птахів у Європі. Забруднення призвело до масового ураження здоров'я населення як Криму, так і Херсонській області. Крім того, пошкоджена велика кількість дикої та культурної рослинності, а також забруднені ґрунти, що призвело до зменшення їх родючості через знищення ґрунтової фауни та мікрофлори [1].

Унаслідок тимчасової окупації Криму та цілеспрямованої мілітаризації півострова росією з 2014 року відбулося руйнування історичних, культурних та економічних зв'язків Криму з материковою частиною України та світом. Це призвело до утисків базових свобод населення Криму, економічного занепаду регіону та падіння рівня добробуту його населення. Також унаслідок тимчасової окупації Крим втратив свій потенціал розвитку та повернувся на роки назад в економічному, соціальному та культурному вимірах. Кожен день в окупації — це втрачені можливості для жителів Криму. Метою відновлення Криму після деокупації є створення можливостей для побудови стійкого регіону у складі незалежної України, забезпечення планомірного зростання його економіки зі збереженням природного різноманіття та розвитком культурної сфери [2].

О. Янін виділяє наступні концептуальні моделі реінтеграції тимчасово окупованого Криму: політико-правова, соціально-економічна, інформаційно-гуманітарна, безпекова, міжнародна та гібридна. В контексті сталого розвитку важливо розкрити соціально-економічну модель. Основна ідея — сприяння покращенню соціаль-

но-економічного становища у кримському регіоні із метою стимулювання підтримки реінтеграції серед місцевого населення. Завдання окреслюється формуванням позитивного ставлення до України крізь підвищення рівня життя громадян і надання економічних можливостей опісля деокупації. Інструменти: запровадження інвестиційних проектів; розширення доступу до соціальних послуг; відновлення інфраструктури; забезпечення робочими місцями тощо. Є два приклади застосування такої моделі. По-перше, об'єднання Німеччини у 1990 році після "падіння" Берлінської стіни, коли Західною Німеччиною інвестувалася низка ресурсів задля економічного відновлення та соціальної інтеграції Східної, — програми економічного розвитку і підтримки, відновлення інфраструктури тощо, що сприяло згладжуванню різниці між двома частинами країни. По-друге, об'єднання Південного та Північного В'єтнаму у 1975 році. Опісля завершення В'єтнамської війни, Північним урядом було започатковано економічну інтеграцію Півдня, щоб реконструювати інфраструктуру та промисловість [3]. Такі кроки посприяли стабілізації ситуації у країні та значному зміцненню економіки. Отже, соціально-економічна модель цілком може бути ефективною у підвищенні лояльності та створенні сприятливих умов для реінтеграції, проте потребує значних фінансових ресурсів і стабільності задля довготривалого ефекту [4].

Загалом, на нашу думку, сталий розвиток деокупованого Криму — це стратегічна модель відновлення півострова, в основі якої лежить баланс між економічним зростанням, екологічною безпекою та соціальною справедливістю. Вона вимагає переходу від мілітаризованої економіки до "зеленої" енергетики, інноваційного туризму та когнітивної реінтеграції населення в європейський простір.

Відзначимо, що у затвердженій Указом Президента України від 24 березня 2021 року Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, цілями державної політики щодо забезпечення деокупації тимчасово окупованої території та її безпечної реінтеграції є:

- відновлення територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону, забезпечення державного суверенітету України;
- забезпечення національної єдності, стійкості та згуртованості українського суспільства і держави Україна;
- припинення використання тимчасово окупованої території для діяльності, яка загрожуватиме окупованій безпеці України та/або спрямована на підірив міжнародної безпеки і миру;
- визначення правових засад перехідного правосуддя;
- формування та реалізація політики у правовій, соціальній, освітній, інформаційній, гуманітарній та інших сферах щодо зростання та зміцнення рівня довіри, гарантування прав та законних інтересів громадян України, які постраждали внаслідок тимчасової окупації;
- забезпечення сталого суспільно-політичного, гуманітарного та економічного розвитку України відповідно до визначених засад внутрішньої і зовнішньої політики, стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору [5].

Очікуваними результатами реалізації Стратегії серед іншого є запровадження моделі соціально-економічного розвитку та сталий розвиток територій, які стали об'єктом збройної агресії російської федерації проти України. Одною із основних умов сталого розвитку та задоволення потреб громадян на деокупованих територіях є ефективне надання публічних послуг. Створення системи управління якістю є складним інноваційним проектом, спрямованим на підвищення ефективності органів публічної влади у напрямі розвитку сучасної держави та забезпечення потреб споживачів. Важливою складовою процесу надання публічних послуг є контроль якості. Контроль якості ґрунтується на перевірці послуги після її надання та порівнянні її якості з попередньою специфікацією. Якщо послуга не відповідає специфікації, іноді можна дещо зробити, щоб виправити ситуацію надалі. Контроль якості може допомогти зменшити кількість випадків низької якості, якщо існує покарання за невиконання специфікацій якості або коли існує винагорода за постійне дотримання стандартів якості послуг. Проблема такого підходу полягає в тому,

що низька якість надання публічних послуг часто може спричинити непоправну шкоду [6].

Процес реінтеграції Криму в період деокупації потребує не просто політико-правових рішень, але й формування принципово сучасної моделі життєдіяльності Кримського півострова. Довготривала мілітаризація регіону викликала всебічну деградацію екосистем та вичерпання природних ресурсів. На сьогоднішній день розробка стратегії реінтеграції повинна ґрунтуватися на принципах сталого розвитку, що включають в себе екологічну безпеку, економічну самодостатність та соціальну згуртованість. Це дасть можливість адаптувати колишній форпост під потреби новітньої цифрової економіки, інтегрований у європейський простір. Основні напрями даної трансформації систематизовано на рис. 1 в розрізі окремих складових.

Наведений вище рисунок відображає комплексний підхід до відновлення Кримського півострова, де будь-який напрям носить взаємодоповнюючий характер. Наприклад: водна безпека лежить в основі відродження унікального природного потенціалу. В свою чергу, економічна трансформація, яка опирається на відновлюваній енергетиці та високотехно-

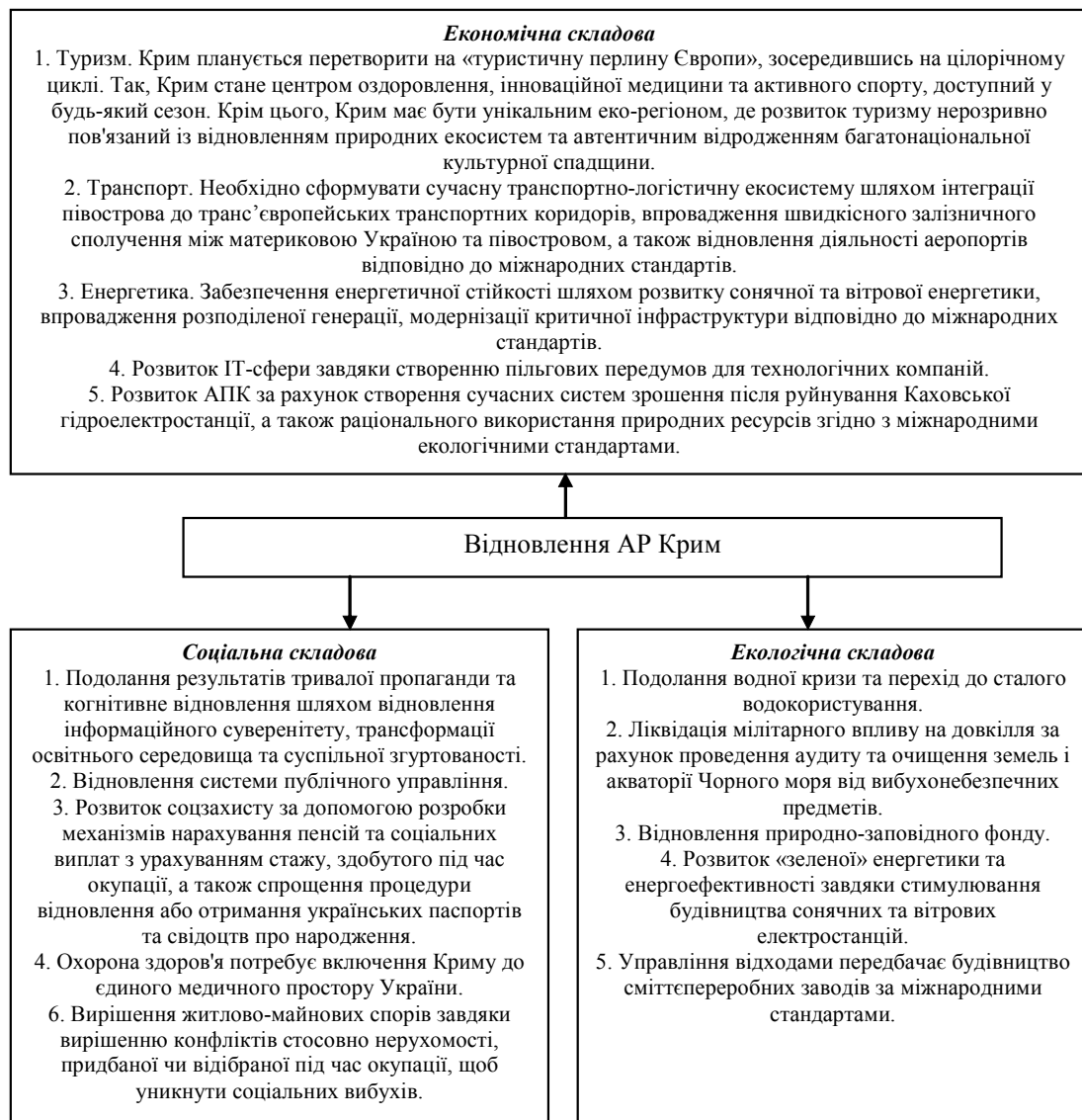

Рис. 1. Напрями забезпечення сталого розвитку на території анексованого Криму в період деокупації

логічній рекреації, дозволить забезпечити перехід до моделі високої доданої вартості. Крім цього, когнітивну деокупацію слід розглядати запорукою соціальної стабільності, дозволяючи подолати наслідки тривалої пропаганди та інтегрувати населення у європейське середовище.

Варто зазначити, що реалізація вище наведених напрямів потребує залучення значних інвестицій, зокрема у "зелене" відновлення Криму. Це дасть можливість не тільки відновити екосистему, але й інтегрувати півострів у глобальні ланцюги доданої вартості відповідно до Європейського зеленого курсу. Серед головних напрямів стимулювання інвестицій варто відмітити:

1. Енергетична сфера:

— стимулювання відновлювальних джерел енергії за допомогою "зелених" облігацій (введення механізму випуску спеціальних муніципальних та державних "зелених" облігацій з метою фінансування будівництва потужних вітрових та сонячних станцій);

— створення Фонду декарбонізації та трансформації з метою сприяння проєктів із низьким рівнем викидів вуглецю.

2. Сфера туризму:

— створення спеціального режиму інвестиційної діяльності (надання податкових та митних пільг на будівництво еко-готелів за міжнародними стандартами енергоефективності);

— стимулювання публічно-приватне партнерство (спільне з зарубіжними інвесторами будівництво новітньої яхтової інфраструктури та спортивних об'єктів світового класу).

3. Сфера водної безпеки:

— стимулювання інноваційного водокористування;

— надання грантової допомоги (стимулювання зарубіжних агрокомпаній до введення систем точного землеробства через компенсацію частини капітальних витрат).

4. Інституційні стимули (страхування військово-політичних ризиків, що передбачає співробітництво з міжнародними агенціями для надання інвесторам гарантій захисту в період деокупації).

В цілому виконання вище наведених напрямів дасть можливість не лише повернути територію, але й забезпечити її якісне оновлення, де сталий розвиток стане своєрідним "запобіжником" від наступних криз та основою суспільного добробуту на деокупованому півострові.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, беручи до уваги все вище наведене, можна дійти висновку, що забезпечення сталого розвитку деокупованого Криму ґрунтується на концепції, яка вимагає демілітаризацію господарського комплексу та впровадження екоцентричної економічної політики, що забезпечить рівні права та можливості для всіх верств населення через механізми соціальної інклюзії. Аналіз вище наведених напрямів дозволяє відзначити, що сталий розвиток деокупованого Криму можливий тільки за умови комплексної трансформації всіх сфер життєдіяльності півострова. Виконання такої стратегії дасть можливість не тільки відновити екологічну рівновагу та водну безпеку, але й забезпечити докорінну когнітивну суспільну реінтеграцію шляхом залучення до новітніх європейських соціально-економічних процесів.

Література:

1. Васильюк О. Довкілля Криму: зміни і втрати за час окупації. Частина II. Забруднення довкілля та виснаження природних ресурсів. Київ: ГО "КРИМСОС", 2021. 49 с.
2. Стратегія відновлення Криму після деокупації. URL: <https://ppu.gov.ua/documents/strategiia-vidnovlennia-krymu-pislia-deokupatsii/>
3. Yun J. Vietnam's Politic of a Divided Nation: From the Reunification to DoiMoi (Renovation) and Its Implication for the Korean Peninsula and North Korea. International Journal of Korean Unification Studies. 2019. № 28 (1), 63—92. URL: <https://repo.kinu.or.kr/retrieve/11869>
4. Янін О. Моделі реінтеграції тимчасово окупованого Криму. Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI. 2025. № 9. С. 47—57. DOI: 10.26693/ahpsxxi2025.09.047
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року "Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя": Указ Президента України від 24.03.2021 р. № 117/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2021#Text>
6. Красников Є. В. Управління якістю надання публічних послуг на деокупованих територіях України. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0059482.pdf>.

References:

1. Vasyliuk, O. (2021), Dovkillia Krymu: zminy i vtraty za chas okupatsii. Chastyna II. Zabrudnennia dovkillia ta vysnazhennia pryrodnykh resursiv [The Environment of Crimea: Changes and Losses During the Occupation. Part II. Environmental Pollution and Depletion of Natural Resources], HO "KRYMSOS", Kyiv, Ukraine.
2. Mission of the President of Ukraine in the Autonomous Republic of Crimea (2023), "Strategy for the restoration of Crimea after de-occupation", available at: <https://ppu.gov.ua/documents/strategiia-vidnovlennia-krymu-pislia-deokupatsii/> (Accessed 27 February 2026).
3. Yun, J. (2019), "Vietnam's Politic of a Divided Nation: From the Reunification to DoiMoi (Renovation) and Its Implication for the Korean Peninsula and North Korea", International Journal of Korean Unification Studies, vol. 28 (1), pp. 63—92, available at: <https://repo.kinu.or.kr/retrieve/11869> (Accessed 27 February 2026)..
4. Ianin, O. (2025), "Models of Reintegration of Temporarily Occupied Crimea", Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI, vol. 9, pp. 47—57. DOI: 10.26693/ahpsxxi2025.09.047
5. The President of Ukraine (2021), Decree "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of March 11, 2021 "On the Strategy for the Deoccupation and Reintegration of the Temporarily Occupied Territory of the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2021#Text> (Accessed 27 February 2026).
6. Krasnykov, Ye. V. (2024), "Quality Management of Public Services in the Deoccupied Territories of Ukraine", available at: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0059482.pdf> (Accessed 27 February 2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 10. 03.26

Професійно рецензовано / Revised: 14. 03.26

Схвалено до друку / Accepted: 17.03.26